

ДО СТОРІЧЧЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

УДК 022.2:027.54(477-25)НБУВ:929Петров

*Галина Іванівна Ковальчук,
доктор історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

СТЕПАН ЙОСИПОВИЧ ПЕТРОВ – ЗАВДУВАЧ ВІДДІЛУ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ КНИГ ДЕРЖАВНОЇ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УРСР (1949–1961 рр.)

Присвячено книгознавцю і бібліографу С. Й. Петрову, автору перших трьох каталогів стародруків з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а також першого в Україні зведеного каталогу вітчизняних видань гражданським шрифтом за XVIII – першу половину XIX ст., де закладено основи українського бібліографічного репертуару. Ґрунтуючись на документах з архіву НБУВ, детально показано роботу відділу рідкісних і цінних книг, яким С. Й. Петров керував від 1949 до 1961 р.

Ключові слова: С. Й. Петров, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, книги гражданського друку, кириличні стародруки, відділ рідкісних і цінних книг, каталоги.

Готуючись до 100-річного ювілею, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) спрямовує основні зусилля на виконання перспективних напрямів своєї діяльності, пов'язаних, насамперед, зі створенням сучасних інформаційних ресурсів. Але ювілеї завжди примушують озирнутися назад, визначити кращі традиції минулого, спираючись на які можна інтенсивно рухатися вперед. Відомо, що історії без людей, без яскравих особистостей не буває, адже її творять люди.

70 років тому, по закінченню війни, в якій брав безпосередню участь, на роботу в Бібліотеку Академії наук УРСР прийшов тридцятирічний Степан Йосипович Петров. Вищу філологічну освіту він отримав безпосередньо перед війною (1937–1941). У травні 2017 р. виповнилося 100 років від дня його народження, а його сину Сергію, який продовжив наукові праці батька і плідно працював у цій же Бібліотеці останні роки свого життя,

© Г. І. Ковальчук, 2017

виповнилося б цього року 70. Усі ці круглі дати – це привід уважніше придивитися до наукового спадку насамперед Степана Йосиповича Петрова, який працював у Бібліотеці в дуже складний час – з листопада 1946 по вересень 1961 р., спочатку старшим бібліотекарем у різних відділах, а надалі – завідувачем відділу стародруків, перейменованого згодом, не без його участі, у відділ рідкісних та цінних книг.

Вже працюючи, він з 1947 р. заочно навчався в аспірантурі Київського державного університету, а з 1 вересня 1948 р. був переведений на II курс до щойно відкритої (відновленої) аспірантури Бібліотеки (тоді – Державна публічна бібліотека УРСР, ДПБ) за спеціальністю «книгознавство» (Архів НБУВ, оп. 1, № 696, арк. 35)¹. Науковим керівником його дисертаційного дослідження став член-кореспондент АН УРСР, доктор філологічних наук, професор С. І. Маслов, який очолював цей же відділ Бібліотеки у 1926–1937 рр. [1]. Сергій Іванович Маслов усе життя дбайливо формував власний архів, свідомо залишав в оригіналах чи копіях усі документи, дотичні до його діяльності, тож у його архіві збережена папка аспірантських і дисертаційних документів С. Й. Петрова [2]. Слід зазначити, що тема дисертації кілька разів уточнювалась, і навіть ще в 1950 р. вчена рада Бібліотеки рекомендувала Петрову змінити тему на зовсім іншу – «До питання про початок книгодрукування в СРСР» (№ 768, арк. 2), проте він завершив розпочате дослідження і в червні 1951 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук «Книгоиздательская и книготорговая деятельность Н. И. Новикова», примірник автореферату якої зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ (шифр П 1197). Впевнені, що, насамперед, прискіплива праця з колекціями громадянського друку відділу стародруків дозволила дослідникові виявити невідомі в бібліографії видання, список яких становить додаток до дисертації, виправити неточності в описах, укласти альбом графічного оформлення новіковських видань (другий додаток), охарактеризувати книжкову культуру другої половини XVIII ст., оскільки видання Новикова становили основний масив тогочасних російських світських видань. У характеристиці С. Петрова в його особовій справі з відомчого архіву НБУВ зазначено, що він є першим у Бібліотеці молодим фахівцем у галузі історії друку та вивчення стародрукованої книги. Додамо, що в 1949 р. в Бібліотеці працювало всього 2 кандидати наук.

Для того, щоб зрозуміти, в яких умовах доводилося тоді працювати, необхідно звернутися до архівних джерел, що стосуються, відповідно до

¹ Надалі для зручності посилання на документи з архіву НБУВ, опис 1, наводитимуться по тексту в дужках – номер справи і відповідний аркуш.

теми статті, історії і самої Бібліотеки, а насамперед – відділу, в якому довелося працювати Степану Йосиповичу і який, переконані, визначив подальший його творчий шлях.

Варто зауважити, що кваліфіковані, досвідчені співробітники після війни в Бібліотеку майже не повернулися, а ті, що працювали тут під час окупації, були, в кращому випадку, під підозрою, а то й взагалі не приймалися на роботу. Проблем з відбудовою Бібліотеки, відновленням електрики, опалення, поверненням з евакуації та репатріації, перевіркою і розміщенням фондів, обслуговуванням читачів тощо було дуже багато, і вирішувати їх у тих надзвичайно складних умовах було неймовірно важко. Мабуть тому було викликано в 1945 р. з Ленінграда Ю. О. Меженка, котрий, як відомо, переслідувався в Україні на початку 1930-х років і змушений був переїхати тоді до РРСФР. Він плідно працював у Публічній бібліотеці ім. М. Салтикова-Щедрина з грудня 1934 р., але на запрошення керівництва Академії наук УРСР кинув налагоджене там життя і повернувся до Києва. І так виходить, що Степана Петрова на роботу брав саме Ю. О. Меженко, принаймні, це відбулось за його директорства тут. Проте попрацювати на цій посаді Меженку дали недовго: згідно з наказом від 26.01.1948 він був звільнений, хоча Президія Академії наук розглянула його відповідну заяву й задовольнила її ще 15 липня 1947 р., після звинувачення його в просуванні буржуазно-націоналістичних концепцій [3, с. 45].

Через місяць було звільнено І. П. Крип'якевича, який на півставки, за сумісництвом, працював тут заввідділу стародруків з 1947 р. (Архів НБУВ, опис 1л, № 86). Аналіз подальших наказів по Бібліотеці за I півріччя 1948 р. (там само) свідчить не просто про гостру нестачу чи плінність кадрів, а про повну чехарду, викликану, в першу чергу, непрофесіоналізмом як рядових співробітників, які не мали досвіду бібліотечної роботи, особливо в спеціалізованих підрозділах, так і керівництва установи. Усього по Бібліотеці за наказами в. о. директора К. Грибовської за цей короткий час 25 людей постійно пересувалися з відділу у відділ, інколи не один раз. При тому, що у відділах не вистачало співробітників, штатний розклад (і людей, які працювали) було скорочено з 1 квітня 1948 р. на 10 одиниць. Відповідно до наказів по Бібліотеці, упродовж I півріччя 1948 р. у відділі стародруків попрацювали від кількох днів до місяця, максимум двох – І. П. Крип'якевич, А. А. Карамішев, М. І. Стасюк, І. Н. Зеленко, Г. В. Горбуненко, О. К. Захвалінський, П. І. Золотухіна, Е. Б. Белая, Я. Н. Прайсман, Н. М. Коваленко. За наказом № 61 від 23.03.1948 відділ стародруків було взагалі тимчасово закрито, а його майно головний бібліотекар А. А. Карамішев здав комісії (там само).

Необхідно згадати ще одну важливу подію, пов'язану з Постановою Політбюро ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР про реорганізацію влітку

1948 р. Бібліотеки Академії наук на республіканську публічну бібліотеку [4], що означало нові завдання, зміну структури та функцій установи, збільшення книговидачі, а одночасно й посилення бібліографічного інформування читачів, насамперед, у вигляді рекомендаційної бібліографії. Степан Петров у цей час був старшим бібліотекарем Кабінету дитячої літератури (наказ по Бібліотеці № 126 від 29.06.1948 р.).

Власне історія відділу стародруків за звітами вимальовується така: фонди відділу починаючи з часу евакуації до Уфи в 1941 р. перебували в стані консервації (№ 670, арк. 71). Повернуті з Уфи стародруки зберігалися до 1946 р. в ящиках у Подільській філії Бібліотеки або частково були складені тут у стоси в 1944–1945 рр. Лише в травні 1946 р. були розпочаті роботи з відродження відділу – ремонт приміщення, книжкових шаф, пошкоджених вибухом, а також упорядкування фондів. Розгортанню роботи дуже заважала відсутність керівника відділу. Роботи з фондом проводив єдиний співробітник – старший редактор О. О. Радзімовський; частину робочого часу приділяв розбиранню стародруків керівник Подільської філії М. З. Суслопаров. До кінця 1946 р. були зроблені й пофарбовані нові віконні рами й двері, полагоджено і пофарбовано ґрати, проведено штукатурні роботи, відцикльовано паркетну підлогу, засклено вікна і дверцята всіх шаф; королівські шафи пофарбовано емалевою фарбою, колір «слонова кістка», та покрито бронзою оздоблення шаф, столів і тумб. Частково реставрована була різьба по дереву в оздобленні шаф і столів, відремонтовані замки у шафах тощо.

По завершенні ремонту в перших двох кімнатах відділу з королівськими шафами сюди були перевезені з Подолу 16 ящиків інкунабул (302 кн. од.). У третій кімнаті відділу проводилися роботи з упорядкування підручної бібліотеки, яка залишалася під час окупації в Києві. З огляду на ремонт, нестачу місця, частини фондів постійно переміщували: відправили до Подільської філії 322 Євангелія, 3 ящики палеотипів та ін. При цьому щодо проведення наукової роботи у звіті зазначено, що наприкінці 1946 р. Радзімовський розпочав підбір джерел до теми «Книговидавнича та книгопродавча діяльність М. І. Новікова» (!), склав картотеку з 268 карток (№ 670, арк. 72 зв.). Важливо, що до звіту за цей рік включена фраза про пошук, за дорученням дирекції, кадрів для відділу стародруків.

Окремого плану роботи відділу стародруків на 1947 р. нема, але є звіт, підписаний І. П. Крип'якевичем, за яким у I кварталі до відділу з Подолу були перевезені найцінніші стародруки і з 1 квітня розпочалося обслуговування читачів; проведено у відділі 8 виставок, а також відбувалася звірка фондів з наявними каталогами, інвентаризація. Опрацьовувалися наукові теми: «Бібліографія київських стародруків» (Крип'якевич), «Ката-

лог ельзевірів» (Карамишев), «До питання про перше видання «Путешествия из Петербурга в Москву» (Радзімовський), «Оздоба книг київського друку XVII–XVIII ст.» (О. К. Захвалинський).

У плані на 1948 р. було передбачено інвентаризацію та каталогізацію видань громадянського друку; завершення інвентаризації підручного фонду, колекцій Рара, палеотипів; початок інвентаризації та каталогізації західноєвропейських і польських стародруків, видань «славних друкарів»; складання «реального» каталогу кирилических стародруків. План неімовірний для трьох виконавців, які мали ще й обслуговувати користувачів і проводити наукові дослідження, пов'язані з бібліографією провінційних друкарів України XVI–XVIII ст., історією київських бібліотек XIX ст. та ін. На початок липня 1948 р. відділ стародруків мав 4 штатні одиниці, з яких посада заввідділу була вакантною; працювали головний бібліотекар А. А. Карамишев, старший бібліотекар В. Н. Касьянова, бібліотекар Б. В. Ремізов (звільнений з 16.10). Робочий день у спеціалізованих підрозділах тоді тривав від 11 год. до 19-30, з перервою у 30 хв., і 1 вихідний на тиждень – неділя.

На засіданні вченої ради 24.09.1948 р. Степан Петров запропонував внести до тематичного плану наукової роботи бібліотеки на 1949 р. створення бібліографічного покажчика видань М. Новікова, що зберігаються тут (№ 698, арк. 1), а значить, він уже працював тоді у відділі стародруків (зокрема, архівні документи свідчать, що з 13.10 по 17.10 старший бібліограф відділу стародруків Петров перебував на лікарняному (наказ № 198: оп. 1л, № 86). Наказом № 206 від 01.11.1948 р. Петрова перевели на половину робочого дня в зв'язку з переходом на II курс аспірантури при Бібліотеці (там само). Вже тоді він виконував обов'язки заввідділу стародруків, про що свідчить його підпис на звіті про роботу відділу за вересень–грудень 1948 р. (№ 701, арк. 77). Зокрема, тут вказано про таку роботу за ці 4 місяці: читачів було у відділі 85, книговидача – 400 книг, екскурсій проведено 30 (252 екскурсанти), надано 23 усні довідки, 2 письмові; описано 2144 книги, переглянуто 10 тисяч книг на Подолі, перевезено до відділу 1000; розібрано й відправлено з відділу до Подільської філії 1500 книжок. Виявлені (!) та упорядковані колекції видавців Новікова (750 книжок) та Дідо (350 книжок); організована виставка до 150-річчя виходу «Енеїди»; проведено переоблік фондів відділу.

У плані на 1949 р., що був розрахований на двох співробітників, з яких один (С. Петров) працював по півдня, заввідділу передбачив різнопланову діяльність за такими нормами: обслуговування одного читача 4-ма книгами – 0,5 години; підготовка і проведення екскурсії – 2 год.; підготовка письмової довідки – 2 дні, усної – 0,5 год.; опис книг громадянським

шрифтом – 40 на день, іноземних і кириличних стародруків – 20, рідкісних видань XIX ст. – 20, палеотипів – 20, етьєнів, альдин і Дідо – 25. З 1 червня 1949 р. С. Й. Петрова було переведено офіційно на посаду тимчасово виконуючого обов'язки заввідділу стародруків на 4-годинний робочий день (як аспіранта денної форми навчання).

Не зайвим буде відзначити, чим жила Бібліотека в 1949 р. Незважаючи на те, що від часу закінчення війни пройшло майже 5 років, не було достеменно відомо, що саме з фондів було вивезено німцями, що втрачено під час окупації, що під час евакуації. «Прогалини у фондах при наявності їх у каталогах, з одного боку, невідповідність каталогів до наявної в книгосховищі літератури, з другого боку, створили великі труднощі в обслуговуванні читачів. Крім того, з часів заснування бібліотеки не було проведено точного обліку книжкового фонду бібліотеки. Систематична інвентаризація фондів була запроваджена лише з 1938 року», зазначалось у звіті Бібліотеки за 1949 р. (№ 720, арк. 28).

У відділі стародруків, окрім інвентаризації 2-х тисяч книжок, відбувалося також перевезення книг з Подолу (добре, що співробітниками були чоловіки!); описано 2479 книжок, звірено 750 кириличних стародруків із картотекою на цей фонд (№ 720, арк. 103). Відвідувачів у читальній залі було 637, книговидача становила майже 3 тисячі, було підготовлено 176 довідок, з них 4 – письмові; проведені 6 виставок та 131 екскурсія для 1760 екскурсантів (!), надано 45 консультацій (№ 720, арк. 45, 103). А ще була наукова робота: в цей час Степан Петров працював над дисертацією, а ще підготував статтю «375 лет украинского книгопечатания» для довідника-щорічника (5 с.), нотатку про виставку, присвячену О. Радіщеву, опубліковану в «Правді України» 21 серпня 1949 р., 2 рецензії – на план «Музей книги Всесоюзної публічної бібліотеки» та на інструкцію з переінвентаризації та перевірки книжкових фондів Одеської державної наукової бібліотеки (№ 720, арк. 107, № 721, арк. 14). Крім того, Петров проводив у відділі лекції-екскурсії для співробітників Бібліотеки (№ 720, арк. 32).

У 1949 р. ДПБ провела дві наукові конференції: 6–7 травня – «Роль радянської книги в комуністичному вихованні трудящих», на якій С. Й. Петров виступив із доповіддю «Використання стародруків для вивчення історії вітчизняної науки і боротьби за її пріоритет» (№ 724, арк. 138–145), де, зокрема, зупинився на рідкісних книгах громадянського друку «Известие о Гальванивольтовских опытах» академіка Петрова 1803 р. та «Философическое рассуждение о перерождении животных» О. Каверзнева 70-х років XVIII ст. У висновках доповіді він підкреслив: *«Тільки часткове знайомство з фондами показало виключне їхнє багатство. Виявлені найрідкісніші книги дофедорівського друку, багато цінних, маловідомих, а подеколи і невідомих у бібліографії книжок громадянського друку XVIII ст. Встановле-*

ні варіанти одних і тих же видань» (№ 724, арк. 145). Тоді ж він наголосив на вимозі, щоб дослідження фондів не було епізодичним, а носило систематичний, планомірний характер (там само, арк. 144). Підкреслимо, на той час він працював у відділі стародруків 8 місяців. А в грудні, на конференції, присвяченій 30-річчю Бібліотеки, С. Й. Петров виступив із доповіддю «Стародруковані книги як пам'ятки культури». Необхідно підкреслити, що теми його доповідей різко відрізнялися своєю тематикою від інших, таких, наприклад, як «Комсомол і книга» чи «Роль радянської книги в боротьбі з релігійними пережитками» (№ 723, арк. 10–11).

На 1950 р. Бібліотека планувала роботи, пов'язані з опрацюванням непорядкованих книжкових фондів, у т. ч. стародруків (№ 722), у Георгіївській філії (Георгіївська церква Видубицького монастиря, філія № 3 ДПБ з 1949 р.), в Подільській філії (колишня й нинішня Києво-Могилянська академія, філія № 2), у Софійській філії (Києво-Софійський собор), у головному будинку Бібліотеки. Зокрема було відзначено, що в Георгіївській церкві відбуватимуться роботи з упорядкування фондів, вивезених туди для зберігання, а саме: «слов'янського та іноземного друку» 250 тис. кн. од., «релігійної літератури» 50 тис., єврейської літератури 100 тис. Передбачалися такі процеси: сортування за сторіччями, мовами та видами літератури, алфавітизація, інвентаризація 200 тис. стародруків, їхній опис та каталогізація (№ 722, арк. 15). До речі, за актом від 30 травня 1949 р. Бібліотека передала Державному історико-культурному заповіднику «Києво-Печерська Лавра» 275 стародруків, переважно видання Євангелія і Службника.

З 3 вересня 1950 р., у зв'язку із завершенням аспірантури, С. Петрова було переведено на повну ставку заввідділу стародруків (№ 737, арк. 45). Саме тоді він уперше поставив питання щодо доцільності розширити функції відділу і реорганізувати його у відділ рідкісної книги, розробив перший варіант положення, що вважати рідкісною книгою, і розпочав відбирати рідкісні українські книги першої половини XIX ст. з інших фондів Бібліотеки. Наголосив він і на необхідності посилити роботу відділу з популяризації історії книги, особливо історії української книги, шляхом організації відповідних тематичних виставок, екскурсій, збільшення кількості відвідувань відділу (№ 738, арк. 130). Між тим відділ (Петров і Карамішев) продовжував обслуговувати читачів у різних формах; було описано понад 800 книжок, відібрано із загальних фондів (вірніше, укладено робочу картотеку) 500 раритетів, заінвентаризовано 4600 книжок. Петров підготував статтю «Путешествие из Петербурга в Москву», рецензію «Праця І. Романовського «Книга і життя», матеріали до біобібліографічного словника «Видатні діячі України» (№ 743, арк. 65–70). У цей час готувався Путівник по Бібліотеці, де про відділ стародруків ним була також підготовлена стаття.

За архівними документами, каталог книжок громадянського друку вперше зафіксований 1951 р. в плані на 1952 р. як результат виконання проблемної теми «Історія книги і преси», керівник теми С. І. Маслов (№ 768, арк. 5), але, схоже, підготовчі роботи розпочалися раніше. З укладанням каталогу пов'язані й придбані Бібліотекою в 1951 р. рідкісні стародруки, надруковані при Петрі I, – «Приемы циркуля и линейки» (1725), «География, или краткое земного круга описание» (1710), «Книга устав морской» (1720), «Геометрия практика» (1709), «Рассуждение, какие законные причины император Петр Великий к начатию войны против короля Шведского Карла XII имел» (1716).

Нагадаємо, що в червні 1951 р. Степан Йосипович захистив дисертацію і отримав учений ступінь кандидата філологічних наук (№ 769, арк. 41). Допускаємо, що на форсування завершення дисертаційного дослідження могла вплинути Постанова Президії АН УРСР від 16 березня 1951 р. з питання «Про роботу наукових установ Відділу суспільних наук АН УРСР за 1950 р.», де у п. 2б, зокрема, зафіксовано: «Наукових співробітників, які систематично не виконують тематичних планів або недоброякісно виконують завдання, відчислити з роботи» (№ 758, арк. 11). Крім того, було вирішено до 25 травня 1951 р. розглянути на засіданні Президії питання про роботу Державної публічної бібліотеки, а на засіданні 13 квітня було затверджено проведення атестації бібліотечних працівників наукових установ Академії наук, викликане відповідними ухвалами ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР (№ 758, арк. 16). Атестація в ДПБ відбулася: з 252 працівників (разом з тимчасовими, які також проходили атестацію), було атестовано на своїх посадах 116, атестовано із зобов'язанням одержати бібліотечну освіту 35, атестовано на вищій посаді 2, допущено до виконання обов'язків 72, атестовано на нижчій посаді 25, не атестовано 2 (№ 771, арк. 25). На цьому фоні захист дисертації Петрова, тоді єдиний у ДПБ, виглядає ще більш поважно.

Тоді ж розпочалися заходи, що тривали кілька років, щодо реорганізації відділу стародруків у відділ рідкісних та цінних книг (№ 761, арк. 99, 107). На вченій раді ДПБ (з 1952 р. С. Й. Петров був незмінним членом вченої ради Бібліотеки) було затверджено відповідне Положення, а Президенту АН УРСР відправлена доповідна записка, в якій, серед іншого, йшлося про те, що в зв'язку з реорганізацією бібліотеки Академії наук у державну публічну бібліотеку відділ стародруків доцільно реорганізувати у відділ рідкісної та цінної книги з приєднанням до нього фондів Кабінету революційної преси (№ 772, арк. 10). У цей час у відділі працювало три співробітники: заввідділу Степан Йосипович Петров, головний бібліотекар Антон Антонович Карамішев (у Бібліотеці працював з 1944 р. до ви-

ходу на пенсію восени 1951 р.) і старший редактор Федір Захарович Шимченко (у відділі працював з березня 1951 р., а далі все життя в Бібліотеці на різних посадах, у т. ч. заввідділу рідкісних і цінних книг). Відділ займав ті самі три кімнати, що й сьогодні, читачьких місць було 14. Загальна кількість фонду становила 11 тис. од., були сформовані колекції стародруків, на кожному з яких були свої каталоги. За рік було описано майже 6 тис. книг. Усі книги були заінвентаризовані, проводилася їхня оцінка. Планувалася робота з розширення зібрання цінних і рідкісних книжок за такими критеріями: перші видання творів класиків, малотиражні видання, збережені в невеликій кількості примірників (знищені цензурою, вилучені з обігу, тираж з яких загинув при пожежі), кращі зразки поліграфії.

Влітку 1952 р. С. Й. Петров, окрім керівництва відділом і власної наукової роботи (йому додатково було заплановано розробку теми «Російсько-українські культурні зв'язки XVI–XVIII ст.» (№ 791, арк. 21), тимчасово виконував обов'язки заступника директора з наукової роботи Бібліотеки – Постановою Президії АН УРСР від 7 червня 1952 р. заступник директора К. Грибовська була звільнена з роботи за грубі порушення фінансової та штатної дисципліни впродовж 1949–1951 рр. (№ 789, арк. 28, 34). В якості заступника директора ДПБ В. С. Дончака Петров підготував і виголосив на засіданнях вченої ради Бібліотеки дві доповіді: «Підсумки виконання тематичного плану наукової роботи за січень–травень 1952 р.» (№ 792, арк. 67) та «Два роки роботи ДПБ УРСР в світлі геніальної праці тов. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» (№ 792, арк. 87) – характерна прикмета того часу. У доповідній записці ДПБ Президенту АН УРСР академіку О. В. Палладіну знов було обґрунтовано доцільність реорганізації відділу стародруків у відділ рідкісних та цінних книг з приєднанням до нього фондів Кабінету революційної преси (№ 799, арк. 35). Петров був тоді також відповідальним редактором рукопису «На допомогу дисертантам» (№ 792, арк. 137), каталогу Й. В. Шубинського «Описание автографов Н. В. Гоголя», керівником наукового напрямку «Розробка посібників в галузі бібліотекознавства» [5, с. 194], керівником аспіранта П. В. Коломійця [5, с. 197]. Проте це все негативно позначилося на роботі відділу, і 23 жовтня Степан Йосипович звернувся до директора ДПБ з доповідною запискою, в якій зазначив, що з причини його тривалої відсутності у відділі порушений графік виконання наукової роботи «Книги громадянського друку XVIII ст.» (№ 792, арк. 149). Водночас у звіті про наукову роботу за рік зафіксовано, що тема ця виконана, укладена картотека на 3 тисячі назв, керівник теми С. І. Маслов (№ 796, арк. 10). При цьому поточна робота у відділі була активною: 946 читачів за рік, 4762 – книговидача, 118 екскурсій, 1818 екскурсантів, усні, письмові довідки, консультації, виставки, а також

відбирання 2800 книжок громадянського друку XVIII ст. в інших фондах Бібліотеки, перевезення книжок з філії. Наприкінці року тут працювало 2 співробітники (№ 797, арк. 98).

На початку 1953 р. відділ завершив укладання алфавітного каталогу на книжки громадянського друку XVIII ст., упродовж року шляхом дублювання карток було створено систематичний (насправді – тематичний) каталог книг громадянського друку з 1317 карток. На кириличні стародруки був складений топографічно-хронологічний каталог, відбувався відбір кирилических стародруків з інших фондів Бібліотеки; на підручний фонд укладені алфавітний і систематичний каталоги (№ 822, арк. 15). Працювали у відділі знов-таки 2 співробітники – С. Й. Петров і Ф. З. Шимченко; з квітня 1953 р. старший редактор Шимченко був направлений на переінвентаризацію фондів до Філії № 1 (№ 819, арк. 76). Виконання С. Петровим теми «Російсько-українські культурні зв'язки XVI–XVIII ст.», як відзначено в звіті ДПБ про наукову роботу (№ 813, арк. 4), відстає від графіка в зв'язку із завершенням ним капітальної праці, обсягом у 25 др. арк., – «Каталог книг громадянського друку XVIII ст.»: рукопис каталогу остаточно виправлено після рецензування і передано для редагування члену-кореспонденту АН УРСР С. І. Маслову. Петров виїздив в архіви Москви, де працював над збиранням і вивченням документів за темою роботи, ним зібрані й вивчені матеріали, що знаходяться в Києві. Сам він у звіті про наукову роботу відділу формулював здійснену працю так: *«Розкриття фондів шляхом наукового опису окремих колекцій і зібрань і укладання розгорнутої системи каталогів, що дають можливість науковим співробітникам у своїй практичній роботі найбільш повно використовувати фонди відділу»* (№ 813, арк. 47). Крім того, він підкреслював, що опис відбувався безпосередньо з книг, тому каталог буде найбільш повним і точним і матиме перевагу перед існуючими подібними каталогами (№ 818, арк. 47). І ще Степан Йосипович дуже добре розумів роль виходу друкованого каталогу для інших бібліотек – це спонукатиме їх до аналогічної діяльності. Серед інших форм наукової роботи можна назвати 2 статті, підготовлені вченим того року: «Іван Федоров – першодрукар» та «Видатний російський видавець та пропагандист книги М. І. Новиков» (№ 818, арк. 47 зв.; № 819, арк. 76 зв.).

Завідувач відділу писав доповідні записки директорові ДПБ з пропозиціями щодо покращення роботи відділу, де передбачав такі заходи: завершити реорганізацію відділу стародруків у відділ цінних і рідкісних книг; відповідно до Положення про відділ збільшити штат та віднайти додаткові приміщення для розташування цінних і рідкісних книг тощо (№ 823, арк. 23). Слід звернути увагу і на такий факт: 17 жовтня 1953 р. Бібліотека звернулася до керівника Бюро Відділення суспільних наук АН УРСР

І. К. Білодіда з клопотанням поставити кілька питань перед АН СРСР, серед яких і такі, що явно були підготовлені С. Й. Петровим, зокрема: передати Бібліотеці дублетні примірники книжок початку XVIII ст. (т. зв. книги Петровської епохи), примірники тогочасних «Ведомостей», київський першодрук – Часослов 1616 р., перші видання українських класиків, українські збірники та альманахи, українські періодичні видання XIX ст., у т. ч. «Основа» та ін.; налагодити обмін стародруками гражданського та кириличного друку між академічними бібліотеками УРСР і СРСР (№ 822, арк. 64). І хай не здаються такі пропозиції наївними та відірваними від реалій життя: як побачимо, і відділ було згодом реорганізовано, і дублетами з російськими бібліотеками певний час обмінювалися.

У 1954 р. відділ рідкісних і цінних книг, в якому тоді працювали Степан Йосипович Петров і Тетяна Петрівна Золотар (№ 837, арк. 73), і лише на час відпустки заввідділу долучався О. В. Молодчиков, активно обслуговував читачів, проводив екскурсії, надавав довідки та консультації, здійснював заходи зі збереження фондів, провів перевірку підручного фонду і здав з нього застарілі та непрофільні видання. Поряд з цим була завершена багаторічна робота зі збирання, обробки та наукового описування зібрання книжок гражданського друку XVIII ст., укладено відповідний каталог, переданий до Видавництва Академії наук УРСР; крім того, було укладено систематичний, як названо в звіті (насправді – тематичний, 2000 карток), а також топографічний (2400 карток) картковий каталог на книги гражданського друку XVIII ст., підготовлено список дезидерат по цьому фонду (№ 837, арк. 73, 75). Петров і Золотар запланували роботу з опрацювання кирилических стародруків; було підготовлено алфавітний і топографічно-хронологічний каталог кирилических стародруків (по 1000 карток), проте робота з цим фондом була призупинена через відсутність приміщення для цих книжок. Петров підготував статтю «Відділ рідкісних і цінних книг». Водночас він витрачав багато часу на непов'язану безпосередньо з роботою у відділі діяльність – у комісії ЦК Компартії України, в агітпункті та ін. (там само).

У 1955 р. фонди відділу рідкісних книг збільшилися майже на 1300 примірників, насамперед рідкісних видань XIX – поч. XX ст. (з основного фонду були відібрані перші видання класиків літератури та марксизму-ленінізму), а також стародруків кирилическим (24), гражданським (110), латинським (24) шрифтом. Основним джерелом надходжень був обмін дублетами з московськими Державною бібліотекою СРСР ім. В. І. Леніна та Державною історичною бібліотекою (№ 864, арк. 80в). Цього року завершилося остаточне злиття фондів колишнього відділу стародруків і Кабінету революційної преси (№ 864, арк. 81); для цього було проведено

ремонт у відділі (№ 864, арк. 84), здійснена велика робота з розміщення фондів і створення каталогів та картотек. Було розроблено нове Положення про відділ рідкісних і цінних книг. Продовжувалася робота з удосконалення каталогів на стародруки кириличного шрифту та громадянського друку XVIII ст., але найбільша увага приділялася створенню алфавітного каталогу на рідкісні видання XIX–XX ст. та окремих картотек цього фонду, зокрема видань класиків марксизму-ленінізму, нелегальних революційних видань, періодики часів першої російської революції 1905–1907 рр. Тривало мікрофільмування й фотографування відсутніх у фонді книг і газет. Було проведено систематизацію та розстановку на стелажах 4800 примірників кирилических стародруків за століттями, містами й друкарнями.

На початку 1956 р. С. Й. Петров доповідав на засіданні вченої ради ДПБ про стан роботи над «Каталогом книг слов'янського друку (кирилиці) XVI–XVIII ст., що зберігаються в ДПБ УРСР», – таку робочу назву мав тоді каталог кирилических стародруків (№ 893, арк. 35, 38). Зі звіту роботи за цей рік (№ 895, арк. 128) дізнаємося, що відділ розібрав, систематизував за роками, містами й друкарнями 3080 кирилических стародруків (за звітом – «старослов'янських книг»), здійснив їхні описання, шифрування, каталогізацію, розстановку на полицях. Проводилася підготовка до друку відповідного каталогу, укладено проспект видання, робоча картотека, відбувалося редагування описів, і головну скрипку тут грав С. Й. Петров. Проте через відсутність місця для розташування книжок ця робота була тимчасово припинена. Негативно позначалася і розкиданість фондів різними будівлями Бібліотеки. Було описано також понад 380 іноземних чи іномовних стародруків. Поповнення фондів (96 книг) відбувалося шляхом придбання книжок та через книгообмін: з Бібліотеки ім. В. І. Леніна одержано близько 40 стародруків громадянським шрифтом (№ 895, арк. 129). Працювало у відділі 3 співробітники.

Восени 1956 р. директор Бібліотеки В. С. Дончак затвердив Положення про відділ рідкісних і цінних книг ДПБ УРСР (№ 900, арк. 1–5), в якому сформульоване завдання підрозділу, склад фондів, зміст роботи, штат відділу і обов'язки співробітників; Правила користування матеріалами відділу рідкісних і цінних книг (там само, арк. 6–7). Серед інших документів варто назвати «Пропозиції з питання про переопрацювання частини літератури ряду спеціалізованих відділів і кабінетів ДПБ АН УРСР в 1956 р.» (там само, арк. 24), де вказано, що до 1948 р. в Бібліотеці існувала своєрідна і неправильна система опрацювання книжкових фондів, внаслідок чого вся література, що потрапляла до спеціалізованих відділів і кабінетів, не мала шифру головного книгосховища, що й призвело до неможливості передання, в разі необхідності, в основне сховище застарілої та

«малоходової» літератури. Відділ рідкісних і цінних книг пропонував продублювати орієнтовно 1000 карток для генерального каталогу з метою відображення його фондів у загальному алфавітному і систематичному каталогах, а також присвоїти даним книжкам розстановочний шифр основного книгосховища. В силу різних причин ця діяльність не була здійснена. Відрізнялася структурно від сучасної і статистика книговидачі: понад 2000 – з колекції рідкісних видань, 1614 книг становила т. зв. громадянка, 282 – кирилиця, 78 – іноземні стародруки і лише 46 книг – з підручного фонду (№ 895, арк. 130).

У 1957 р. у відділі тривала робота в напрямі розкриття фондів шляхом їхнього опису, вдосконалення каталогів і поліпшення таким чином якості обслуговування. Активізувалося поточне комплектування фондів, особливо довідковими, книгознавчими, бібліографічними виданнями. Водночас до фондів відділу надійшло тоді 54 стародруки, з них 34, що належать до початкового періоду українського і російського книговидання, і в т. ч. примірник Апостола 1574 р., надрукованого Іваном Федоровим у Львові. Слід підкреслити, що основна увага того року була приділена описові кирилических стародруків. У довідці про стан роботи над їхнім каталогом повідомляється, що на 1 липня 1957 р. співробітники відділу завершили розбирання, систематизацію і описування цих видань; книги розставлені на полицях, укладено їхній хронологічний каталог. Не описаними залишилася «невелика кількість дефектних книжок, які не становлять особливого інтересу» (№ 893, арк. 38). Далі відбувалася перевірка описів, укладання й редагування картотеки для друкованого каталогу. У звіті за 1957 р. підкреслено (№ 942, арк. 166–167), що ці видання до того були фактично недоступні читачам: більшість із них були не тільки не описаними, але й зберігалися в стосах. Упродовж 1956–1957 рр. силами 2–3-х співробітників відділу ці фонди, що за підрахунками С. Й. Петрова нараховували близько 10 тис. томів, були розібрані, систематизовані за містами і друкарнями, описані й поставлені на стелажі. Описування книг дозволило встановити: назв видань 1290, що складає приблизно 35% усіх кирилических стародруків XV–XVIII ст.; майже 140 видань, зазначав С. Й. Петров, описано вперше; у зібранні є багато видань, відомих у бібліографії в 1–2 примірниках (№ 942, арк. 168). Велика екземплярність книжок дозволила виявити значну кількість варіантів окремих видань, які також до того часу не були відомі в бібліографії. Рукопис каталогу обговорювався на засіданні вченої ради ДПБ, де Петров виступив з доповіддю на цю тему (№ 937, арк. 54–59). У промовах колег (№ 937) відмічалася цінність майбутнього видання, в т. ч. для розпізнавання підробок титульних аркушів, встановлення автора, виявлення того, кому належав примірник; це не просто каталог, а дослідницька

праця (М. В. Булавицька); «Автори роблять подвиги. Ця книга викличе інтерес не лише в Радянському Союзі, а і за кордоном» (І. З. Бойко). Були, безперечно, й зауваження та рекомендації, наприклад: виділити в окремий список назви книг, невідомі в бібліографії; уніфікувати анотації тощо. Для завершення роботи надавався лише місяць.

Того ж 1957 р. співробітниками відділу (три людини) було описано й 522 західноєвропейські стародруки XVI–XVII ст. Ще одна бібліографічна тема, яку здійснював відділ тоді, – укладання бібліографії періоду середньовіччя України. 50 робочих днів С. Й. Петров витратив на приймання бібліотеки С. І. Маслова (№ 942, арк. 170). Він же був затверджений відповідальним редактором збірника статей, написаних за матеріалами дисертацій співробітників та колишніх аспірантів Бібліотеки (№ 936, арк. 12). А ще за розпорядженням директора від 31 серпня 1957 р. завідувачі відділів зобов'язані були вести щоденники, в яких мусили фіксувати всі цікаві факти в житті відділу – проведення внутрішніх нарад, оглядів, відвідування відділів делегаціями, особливо цінні надходження до фондів, найбільш цікаві запити читачів (№ 936, арк. 22). На жаль, щоденник С. Й. Петрова ми не виявили, а він міг би допомогти яскравіше й точніше побачити та зрозуміти тогочасне життя відділу та Бібліотеки в цілому.

Наступного 1958 р. відділ багато уваги приділив книгообміну, випишуванню фотокопій і мікрокниг з видань, відсутніх у фондах ДПБ, а насамперед – виявленню й обліку видань гражданським шрифтом першої чверті XIX ст. Робота планувалася на 3 роки: 1958–1960 (№ 913, арк. 4). Описано, зашифровано, розставлено на полицях протягом року було понад 2 тис. книжок. Крім того, описано 2315 іноземних стародруків (№ 985, арк. 173). Шляхом дублювання карток укладено зведений географічний, алфавітний та топографічний каталоги іноземних стародруків. У складі фондів відбулися зміни: частина фондів колишнього Кабінету революційної преси, насамперед, газети, у квітні 1958 р. були передані до газетного відділу (№ 985, арк. 174). Стосовно наукової роботи – планувалася правка коректури каталогу кирилических стародруків, – книга обсягом 267 с. виїшла друком того ж року. Петров редагував також збірник наукових праць аспірантів, представляв його на засіданні вченої ради ДПБ 14 січня 1958 р. за дорученням дирекції він знайомився зі станом підготовки бібліографічного покажчика праць Т. Г. Шевченка, про що доповідав на засіданні вченої ради (№ 980, арк. 62). Дослідник підготував ще й низку статей для першого видання УРЕ, зокрема «Анастасевич», «Богданов» та ін.

У 1959 р. у відділі працювали С. Й. Петров, Я. Д. Бирюк та Т. П. Золотарь. Упродовж року з відділу повністю була передана т. зв. революційна преса, у зв'язку з чим відвідування відділу знизилося (№ 1032, арк. 58).

Спільно з Інститутом мовознавства готувався до перевидання примірник «Лексикона словенороського» Памви Беринди (там само, арк. 59). Активно проводилися екскурсії. Працювала виставка «Українські альманахи першої половини XIX ст.».

Наукова робота відділу відбувалася за трьома темами: опис гражданських видань I чверті XIX ст. (Петров); зведений каталог інкунабул України та історія ДПБ АН УРСР (Бирюк) (№ 1032, арк. 60). Особисто Петровим були переглянуті всі загальні каталоги, а також каталоги і фонди Подільської філії (!), внаслідок чого ним було описано, зашифровано й поставлено на полиці понад 7 тис. томів (близько 3 тис. назв видань). Завершувалася діяльність з укладання робочої картотеки для друкованого каталогу і попередньої звірки т. зв. дублетів (№ 1032, арк. 61; № 1029, арк. 2). Він підготував статті «Аполлія Апологія», «Стефан Беринда» для УРЕ, рецензії на статтю про відділ рідкісної книги Одеської бібліотеки, на дисертацію Т. Каменевої з історії чернігівської друкарні (№ 1029, арк. 25); надавав методичну допомогу бібліотеці Київського університету та Історичній бібліотеці в зв'язку з організацією там відділів рідкісних книг тощо (№ 1032, арк. 62). Десятирічний досвід завідування відділом дозволяв йому це робити якісно.

У 1960 р. було закінчено описування видань гражданського друку першої чверті XIX ст., питання розглядалося на засіданні вченої ради 22 жовтня, доповідав, зрозуміло, С. Й. Петров (№ 1063, арк. 48–49). Як зазначив у своєму виступі М. П. Візир, *«робота Петрова в третій раз виводить нашу бібліотеку в ряд зачинателів публікацій таких фондів. В роботі в багатьох випадках подано анотації, що навіть доповнюють і вправляють дослідження Сопікова»* (там само, арк. 48). У виступі К. О. Коваленка наголошено: *«Треба було б десь обумовити виявлені неточності в бібліографічних описах, що існували раніше, бо т. Петровим у цьому напрямі проведена велика дослідна робота, і не слід позбавляти його авторського права»* (там само, арк. 49). Того ж року рукопис (25 др. арк.) було здано до друку до Видавництва Академії наук УРСР.

Описувалися іноземні стародруки відділу (№ 1069, арк. 14). Продовжувалися всі основні бібліотечні процеси і ті ж напрями наукових досліджень, що й минулих років. Саме тоді Степан Йосипович запланував у перспективному плані Бібліотеки на 1961–1964 рр. нову величезну роботу – *«Зведений опис українських видань гражданського друку XVIII – першої чверті XIX ст.»*. За рік він проглянув джерельну базу за темою, що є в ДПБ (№ 1063, арк. 43).

14 березня 1961 р. на розширеному засіданні вченої ради ДПБ, приуроченому до відзначення 100-річчя від дні смерті Т. Г. Шевченка,

С. Й. Петров виголосив доповідь «Рідкісні видання творів Т. Г. Шевченка у фондах ДПБ АН УРСР», відповідна його стаття була опублікована у виданні «Збірник оглядів фондів відділу рукописів» у 1962 р. Він же відповідав за підготовку тексту річного звіту Бібліотеки за 1960 р., зробив відповідну доповідь на засіданні вченої ради (№ 1106, арк. 47). Пояснюючи проблеми редколегії з підготовки звіту, він зробив характерне для вченого пояснення: *«Показники 1960 р. виявилися нижчими за 1959 р. Може, тут якась нова якість, в якій ми ще не розібрались»* (там само).

У 1961 р. було створено загальний алфавітний каталог на іноземні видання відділу. Степан Йосипович розпочав нову перспективну тему – зведений опис видань громадянського друку, що вийшли на території України. Тема планувалася на 1961–1964 рр. За I півріччя було розписано друковану продукцію видавництва Харківського університету, розпочато збирання й вивчення бібліографічних джерел. Проте з 1 жовтня 1961 р. Степан Йосипович Петров звільняється з Бібліотеки у зв'язку з переходом на викладацьку й адміністративну роботу до Київської філії Харківського державного інституту культури (з 1968 р. – Київський державний інститут культури), де був першим деканом бібліотечного факультету, працював завідувачем кафедри бібліографії, читав курс історії книги та бібліотечної справи. Того ж року пішов на пенсію Я. Д. Бирюк. Відділ очолив О. В. Молодчиков, але це вже зовсім інша історія.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. І. Архів С. І. Маслова як джерело з історії створення та діяльності відділу стародруків ВБУ // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвідомчий зб. наук. пр. – К., 1999. – Вип. 1: Архів і особа. – С. 175–182.
2. Аспирант Государственной публичной библиотеки УССР Степан Осипович Петров (1948–1950). – Інститут рукопису НБУВ, ф. 33 (Архів С. І. Маслова), од. зб. 2896, арк. 1–6.
3. Юрій Олексійович Меженко (1892–1969) : матеріали до біографії / уклад. Т. А. Ігнатова, Н. В. Козакова, Н. В. Стрішенець ; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського та ін. – К., 1994. – 176 с.
4. Постановление Совета Министров УССР «О Государственной публичной библиотеке Украинской ССР» 7 августа 1948 г. // Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. док. и материалов. 1941–1984. – К., 1986. – № 48. – С. 73, 80–81.
5. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941–1964). – К., 2003. – 360 с.

References

1. Kovalchuk, H. I. Arkhiv S. I. (1999). Maslova yak dzherelo z istorii stvorennia ta dialnosti viddilu starodrukiv VBU [Archive of S. I. Maslov as the source on the history

of the foundation and functioning of the Department of Old Printed Editions of the All-National Library of Ukraine]. In *Arkhivознавство. Археографія. Дзhereлознавство: mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats* [Archival Studies. Archeography. Source Studies: inter-institutional collection of scientific works]: *Is. 1. Arkhiv i osoba* [Archive and person], pp. 175–182. Kyiv. [In Ukrainian].

2. Aspirant Gosudarstvennoi publichnoi biblioteki USSR Stepan Osipovich Petrov (1948–1950) [Postgraduate student of the State Public Library of the UkrSSR Stepan Osypovych Petrov (1948–1950)]. The archive of S. I. Maslov (Fond 33, Unit 2896, Leafs 1–6). Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

3. Ihnatova, T. A., Kozakova, N. V., Strishenets, N. V. (Comps.). (1994). *Yurii Oleksiovych Mezhenko (1892–1969): materialy do biohrafii* [Yurii Oleksiovych Mezhenko (1892–1969): materials on the biography]. Kyiv. [In Ukrainian].

4. Postanovlenie Soveta Ministrov USSR “O Gosudarstvennoi publichnoi biblioteke Ukrainskoi SSR” 7 avgusta 1948 g. [Decree of the Council of Ministers of the UkrSSR “On the State Public Library of the Ukrainian SSR” of August 7, 1948]. (1986). In *Kniga i knizhnoe delo v Ukrainskoi SSR: sbornik dokumentov i materialov. 1941–1984* [Book and book affair in the Ukrainian SSR: collection of documents and materials. 1941–1984], No. 48, pp. 73, 80–81. Kyiv. [In Ukrainian].

5. Dubrovina, L. A., Onyshchenko, O. S. (2003). *Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1941–1964)* [The history of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine (1941–1964)]. Kyiv. [In Ukrainian].

Kovalchuk Halyna Ivanivna

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Stepan Yosypovych Petrov – the head of Rare and Valuable Books Department of the State Public Library of Ukrainian SSR (1949–1961)

The article is dedicated to famous Ukrainian bibliologist, bibliographer and library expert S. Y. Petrov during the time of his work in the State Public Library of Ukrainian SSR (currently V. I. Vernadsky National Library of Ukraine) and, in particular, his work as the head of the Rare and Valuable Books Department. The overall situation in the State Public Library of the Ukrainian SSR when S. Y. Petrov started working there is covered. It includes the issues of the building restoration, fonds recovery from evacuation, their inspection and placement, arranging of reader services, etc. Circumstantially the role of Yu. A. Mezhenko in the State Public Library’s reversion to normal functioning is reviewed. Based on the librarian reports deposited in the Archives of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, the after-war history of the Department of Old Printed Books and S. Y. Petrov’s place in it are characterized in detail. It has been noted that S. Y. Petrov himself was the initiator of the Department of Old Printed Books reformation into the Department of Rare and Valuable Books, which provided for a wider composition of fonds.

Key words: S. Y. Petrov, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, civil type books, Cyrillic old-printed books, Rare and Valuable Books Department, catalogues.

Ковальчук Галина Ивановна

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Степан Иосифович Петров – заведующий отделом редких и ценных книг Государственной публичной библиотеки УССР (1949–1961 гг.).

Статья посвящена известному украинскому книговеду, библиографу, библиотековеду С. И. Петрову в бытность его сотрудником Государственной публичной библиотеки УССР (ныне Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского) и, в частности, заведующим отделом редкой и ценной книги. Представлено общее состояние дел в ГПБ УССР на момент прихода в нее С. И. Петрова – проблемы с восстановлением здания, возвращение фондов из эвакуации, их проверка и размещение, налаживание обслуживания читателей и многое др. Косвенно освещена роль в возвращении ДПБ к нормальному функционированию Ю. А. Меженко. На основании библиотечных отчетов, хранящихся в Архиве НБУВ, подробно охарактеризована послевоенная история отдела старопечатной книги и место в ней С. И. Петрова. Отмечено, что именно С. И. Петров стал инициатором реформирования отдела старопечатной книги в отдел редкой и ценной книги, что подразумевало более широкий состав фондов.

Ключевые слова: С. И. Петров, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, книги гражданской печати, кириллические старопечатные книги, отдел редких и ценных книг, каталоги.